

НОВІ ПІДХОДИ В ЗАСТОСУВАННІ СИЛОВИХ І НЕСИЛОВИХ ЗАСОБІВ В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США ЗА АДМІНІСТРАЦІЙ Б. КЛІНТОНА

У статті розглядаються зміни у зовнішній політиці США за адміністрацій Білла Клінтона в контексті розпаду біполярної системи міжнародних відносин. Головний акцент спрямовується на перегляд підходів до застосування силових і несилкових засобів в зовнішній політиці Вашингтона. Адміністрація наголошувала на необхідності розробки нових стратегій національної безпеки, оборонних програм для протистояння міжнародним загрозам та виступала за важливість співпраці між державами у вирішенні гуманітарних проблем і проведенні миротворчих операцій.

Ключові слова: зовнішня політика, США, силові і несилкові засоби, Білл Клінтон.

Закінчення «холодної війни» призвело до перегляду концепцій застосування силових і несилкових засобів в зовнішній політиці Вашингтона. Новий курс адміністрації Білла Клінтона містив в собі заклик перейти від військово-силового протистояння часів «холодної війни» до мирного поширення капіталізму на принципах свободи торгівлі та відкритості ринків. У новому світі США мали стати локомотивом демократії і міжнародної інтеграції. Виступаючи під час інавгурації Клінтон підкреслив, що покоління, яке виросло в сутінках холодної війни, бере на себе нову відповідальність у світі, зігрітому сонцем свободи, але в світі, якому, як і раніше все ще загрожують колишня ненависть і нові біди. Він також зазначив, що хоча Америка буде зайнята своїм відродженням, це не стане приводом ухиляння від проблем. Коли життєво важливим інтересам буде кинуте виклик, США буде діяти за допомогою мирної дипломатії, коли це можливо або за допомогою сили, коли це необхідно¹.

Важливо сказати, що адміністрація Клінтона залишила в силі загальний план часткового скорочення збройних сил до мінімального рівня базових сил. Наприкінці 1993 р. вийшов «Основний огляд» оборонної політики, що передбачав скорочення збройних сил на 33% і військових витрат до 40% в порівнянні з серединою 80-х рр.². Було продовжено скорочення військових баз і чисельність персоналу на території інших країн. Слід відзначити, що розпад СРСР призвів до того, що новій адміністрації довелося обґрунтувати збереження певного розміру збройних сил, а також їх стратегічне значення. Відповідно в 1997 р. був опублікований «Чотирирічний оборонний огляд», що окреслив новий спектр загроз безпеці США. Основний акцент робився на загрозах регіонального і державного рівня («держав-ізоїв»), транснаціональні загрози (тероризм, наркоторгівля, торгівля зброєю), а також загроза поширення зброї масового ураження³.

З огляду на те, що в цей період з'явився оптимізм в контексті демократичних змін в Латинській Америці і країнах Східної Європи, в США бачили можливим створення нового постбіполярного світу. Для цього необхідна була нова зовнішньополітична стратегія, яка була створена в 1994 р. У новій «Стратегії національної безпеки» говорилося про затвердження «стратегії розширення світового вільного суспільства ринкових демократій». Вона зводилася до таких принципів як протистояння агресії з боку держав, ворожих демократії, допомога в консолідації нових демократій і ринкових економік, в стратегії розширення спільноти ринкових демократій⁴. На додаток до цього документу в травні 1997 р. адміністрація президента представила «Стратегію національної безпеки в новому столітті», в якій основні положення ґрунтувалися на тому, що США – це нація, що має глобальні інтереси і завдання керівництва країни підтримувати перевагу США в дипломатичній, технологічній, військовій сферах, при цьому виконуючи це завдання, вони можуть діяти разом з іншими країнами⁵. Все вищевказане лягло в основу так званої доктрини Клінтона. Вона передбачала закріплення прийнятного для США розкладу

сил в світі і забезпечити всі можливості для контролю над розвитком міжнародної ситуації, що відповідають американським інтересам. Крім цього, важливим пунктом було використання військової сили при проведенні миротворчих, гуманітарних операцій, а також для підтримки демократії в третіх країнах. Акцент робився на те, що концепція колективної безпеки, епохи біполярності, яка ґрунтувалася більшою мірою на несилкових засобах, не відповідала вимогам сучасних міжнародних відносин. Також йшлося про можливість проведення силових операцій для запобігання доступу до ядерної зброї. Необхідно відзначити, що в 90-і рр. виникають і нові концепції в контексті застосування військової сили. Після війни в Перській затоці з'являється доктрина К. Пауелла, яка в чомусь доповнювала доктрину Уайнбергера. Пауелл, який займав в той час посаду голови Об'єднаного комітету начальників штабів, сформулював список питань, на які необхідно відповісти перш ніж застосовувати військову силу. Суть питань зводилася до розуміння того чи є пряма загроза інтересам США і якою є мета; чи проаналізовані всі можливі ризики і до кінця використані несилкові методи; чи розроблений план виходу з конфлікту і які наслідки він несе; чи існує підтримка американського народу і міжнародного товариства⁶.

Ідея можливої участі в миротворчих операціях була реалізована безпосередньо в 1993 р. в президентській директиві №13, відповідно до якої, США брали на себе зобов'язання підтримати швидке розширення операцій ООН по встановленню та підтриманню миру на планеті, а також повинні були сприяти багатонаціональним операціям по встановленню та підтриманню миру самими різними, в тому числі і військовими засобами⁷. Так, США взяли участь у миротворчій операції в Сомалі, де була розширена задача аж до усунення режиму Айдіда, що в підсумку призвело до загибелі 18 морських піхотинців. Ця невдача призвела до створення в 1994 р. нової директиви №25, яка дозволяла участь збройних сил в миротворчих операціях тільки за умови відповідності інтересам держави і під командуванням США або НАТО⁸. В цьому ж році адміністрація домоглася санкцій ООН на використання всіх заходів для повернення законної влади на Гаїті. Проведена для цього окупація острова силами США і союзників по ОАД привела до створення громадянського керівництва. Досвід цих операцій серйозно вплинув на політику адміністрації Клінтона в боснійському конфлікті. Спочатку Вашингтон утримався від силового втручання, проте зі збільшенням кризи, наростала критика ООН і самої адміністрації. Відповідно наприкінці 1995 р. відбулося підписання угоди всіма сторонами конфлікту про мирне врегулювання в Боснії і передбачалося створення багатонаціональної федерації під контролем миротворчих сил на основі НАТО⁹. Буквально через 2 роки загострився Косовський конфлікт. США разом з союзниками у відповідь на придушення албанців розпочала акцію підтримки у вигляді резолюції Ради Безпеки ООН, закликаючи С. Мілошевича вивести війська з Косово. Це було повністю проігноровано Белградом і після тривалих переговорів і дискусій адміністрація Клінтона прийняла рішення про початок бомбардувань 24 березня 1999 р.. Через 2 місяці туди були введені миротворчі сили під командуванням НАТО. У липні 1999 р. Клінтон і західноєвропейські лідери ініціювали «Пакт стабільності для Південно-Східної Європи» – виділення 6 млрд. дол. для економічного і політичного розвитку регіону¹⁰. За своїм загальним задумом «Пакт стабільності» нагадував «план Маршалла», однак з тією різницею, що більшу частину економічної допомоги брала на себе Західна Європа, а США забезпечувало військово-політичну допомогу. Підсумком косовської операції стала ефектна демонстрація надійності стратегічних гарантій США, їх велика перевага над союзниками. Була підтверджена провідна роль НАТО в системі європейської безпеки, а також посилена військово-політична присутність США на Балканах.

Важливою складовою зовнішньополітичної стратегії адміністрації Вашингтона стало вибудовування відносин з Росією. Клінтон продовжив курс попередника, націлений на допомогу в політичних і економічних змінах. На першій зустрічі у Ванкувері в 1993 р. США виділило 1,6 млрд. дол. на техніко-економічну допомогу, а вже після зустрічі «великої сімки» в Токіо – 28,4 млрд. у вигляді кредитів. Адміністрація Клінтона активізувала торговельно-економічні зв'язки, особливо після створення в 1993 р. Міжурядової американо-російської комісії з економічного та технологічного співробітництва. В додаток в цьому ж році було прийнято рішення про підтримку реформ в країнах пострадянського простору, яке в свою чергу скасовувало багато обмежень періоду «холодної війни», включаючи поправку Джексона-Веніка на тимчасовій

основі. Активізація політичного діалогу на вищому рівні стала найважливішим інструментом в контексті вирішення найважливіших питань двосторонніх відносин. У 1993–1994 рр. було досягнуто домовленості про передачу Росії ядерної зброї, що залишилась на території України, забезпечено виведення військ з Прибалтики, а також надано допомогу Вашингтоном в ліквідації частини ядерного і хімічних арсеналів. На рівноправних засадах розвивався діалог щодо стратегічної стабільності. Так вдалося домогтися безстрокового продовження Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. А на зустрічі в Гельсінкі в 1997 р. було прийнято рішення про продовження терміну ліквідації стратегічних носіїв по СНО-2 до кінця 2007 р.¹¹.

На азійському напрямку політика США концентрувалася на Китаї та Японії. Так, щодо Китаю Клінтон поєднував акценти військово-політичного та торговельно-економічного співробітництва з помірним тиском на питання демократизації і прав людини. Ситуація ускладнилася лише одного разу в 1996 р., коли Пекін провів випробування ракети поблизу Тайваню. Відповіддю США стало переміщення тихоокеанської групи кораблів в Тайванську протоку, що в підсумку призвело до повернення сторін до діалогу. У той же час адміністрація Клінтона зберігала велике значення стратегічного діалогу з Японією, що підкріплювалося підписанням договору в 1995 р. про розширення військово-стратегічної співпраці¹². Новим моментом у зовнішній політиці США став курс на поліпшення відносин з Індією. Основними причинами було закінчення «холодної війни» і скорочення російського впливу на політику Індії. Результатом стало те, що Вашингтон став найбільшим інвестором і торговим партнером Індії. Крім того американська дипломатія доклала великих зусиль для утримання Індії і Пакистану від ескалації напруженості після випробування цими країнами ядерної зброї в 1998 р. При цьому необхідно відзначити ускладнення відносин між США і Пакистаном в контексті його швидкої ісламізації. Важливим нововведенням Білого дому стала нормалізація відносин з В'єтнамом. У 1994 р. було відмінено ембарго на торгівлю з В'єтнамом, а вже в наступному році відновлені дипломатичні відносини. Кінець біполярної конфронтації змінив ситуацію в Південно-Східній Азії, послабивши її військово-стратегічне значення для США. Протягом 90-х років скорочувалася військова присутність Вашингтона в регіоні, зокрема були закриті найбільші бази на Філіппінах. Найсерйознішим викликом в цьому регіоні стали відносини з КНДР. Вашингтон був стурбований ядерною програмою Пхеньяна і тільки в 1994 р. в ході тривалих переговорів було досягнуто згоди про припинення роботи КНДР по розробці даної зброї і введення регулярних перевірок на стратегічних об'єктах. США також обіцяло надати гарантії незастосування ядерної зброї проти Пхеньяна і надання щорічно до 500 тис. т. нафти. Однак невиконання зобов'язань з боку КНДР призвело до зриву угоди і загострення двосторонніх відносин.

На Близькому Сході основними питаннями адміністрації були відносини з Іраком і Іраном, а також ізраїльсько-палестинський конфлікт. У відповідь на постійне порушення Хусейном режиму санкцій і продовженням Іраном ядерної програми, Вашингтон застосував цілий комплекс несилкових методів тиску, спрямованих на відмову від розробки зброї масового ураження і припинення підтримки радикальних ісламістів¹³. Після відмови Хусейна інспекторам МАГАТЕ в доступі до стратегічних об'єктів, було прийнято рішення про проведення спільних американо-англійських бомбардувань ядерних комплексів Іраку. В результаті лідер Іраку став більш поступливим, проте напруженість в регіоні не пропала. У контексті ізраїльсько-палестинського конфлікту у вересні 1993 р. у Вашингтоні за безпосередньої участі Клінтона було підписано декларацію про мирне врегулювання між І. Рабіном і Я. Арафатом¹⁴. Після цього американська дипломатія домоглася згоди Йорданії на часткову нормалізацію відносин з Ізраїлем, а також організувала кампанію по збору коштів для палестинських органів самоврядування. Однак примирення, що намітилося, тріснуло після вбивства Рабина і приходом до влади консервативного уряду на чолі з Нетаньяху. У 1998 р. Клінтон домігся компромісного рішення між протидіючими сторонами, але воно незабаром було відкинуто партією Лікуд. Ще одна спроба врегулювати близькосхідний конфлікт влітку 2000 р. на зустрічі з Є. Бараком і Я. Арафатом також зазнала невдачі.

У торгово-економічній сфері нові можливості були пов'язані із закінченням «холодної війни», а саме з появою нових ринків і джерел сировини на постсоціалістичному просторі, ослаблення політико-ідеологічних обмежень в розвитку торгівлі В свою чергу, це було тісно пов'язано з новими погрозами для США – небезпекою створення замкнутих регіональних торговельно-

економічних блоків, крихкістю глобальної фінансової системи. Відповідно Вашингтон посилив свою роль у формуванні загальносвітової торгової системи. Це було реалізовано підключенням до регіональних інтеграційних процесів і створенням організаційних основ даної системи. Клінтон довів до кінця розпочате попередньою адміністрацією створення НАФТА з 1 січня 1994 р.¹⁵ Наступним етапом в торговельно-економічній інтеграції Західної півкулі в розвитку «Ініціатив для Америк» мало стати створення до 2005 р. панамериканської зони вільної торгівлі. Просуваючи інтеграцію на американському просторі, Білий дім взяв курс на активну взаємодію з іншими регіональними економічними групами в Азії і Європі. Вашингтоном була заблокована ідея азіатського інтеграційного об'єднання, а також за допомогою Австралії і Японії забезпечено участь в Азіатсько-Тихоокеанському співтоваристві. У контексті Європи адміністрація Клінтона ініціювала програму «Трансатлантичний порядок денний», яка пізніше переросла в «Трансатлантичний економічний простір. До 1995 р. було завершено створення Всесвітньої організації торгівлі, яка фактично стала ядром глобальної торгової системи. Торговельна експансія стала важливим напрямком діяльності американської дипломатії. В основу була покладена концепція «нового великого ринку», в основі якої лежала ідея завоювання десяти найбільших ринків планети.

Необхідно відзначити, що при адміністраціях Клінтона США вперше всерйоз зіткнулися з проблемою міжнародного тероризму. Так в 1993 р. стався теракт у Всесвітньому торговому центрі в Нью-Йорку, в 1996 р. теракт на військовій базі США в Саудівській Аравії і вибухи американських посольств в Кенії і Танзанії в 1998 р. У більшості випадків загроза йшла від організації «Аль-Каїда» на чолі з Усамою Бен Ладеном. Білий дім відреагував ракетними ударами по базах бойовиків в Афганістані, а також включив тероризм в список ключових загроз постбіполярного світу.

Виступаючи в Нью-Йорку в 2000 р на Саміті тисячоліття Клінтон підкреслив, що в світі зменшилася кількість воєн, однак посилюються внутрішньодержавні конфлікти, викликані етнічними, релігійними відмінностями. Найважливішим уроком для міжнародного співтовариства, виходячи з подій ХХ століття, є усвідомлення важливості в виборі сторони конфлікту, так як бездіяльність може принести ще гірші наслідки¹⁶.

Отже, необхідно підкреслити, що розпад біполярної системи призвів до вироблення Білим домом нових зовнішньополітичних підходів. Були розроблені нові стратегії національної безпеки, оборонні програми, що вказували на готовність Вашингтона протистояти міжнародним загрозам, зокрема поширенню зброї масового ураження, тероризму, наркоторгівлі. Адміністрації Клінтона виступали за важливість міжнародної кооперації у вирішенні гуманітарних проблем, проведенні миротворчих місій з ціллю встановлення демократії в країнах «третього світу». Крім цього, акцент робився на вибірковості використання силових методів. Можливість використання військової сили була залежна від декількох факторів, а саме якщо несилкові методи не мали результату, були враховані всі можливі ризики, та кінцева мета відповідає інтересам американського народу. Велике значення для Білого дому набувала консолідація нових демократії і ринкових економік та посилення своєї роль у формуванні загальносвітової торгової системи. США повинні були виступити перед лицем міжнародних загроз в якості єдиної наддержави та лідера всього демократичного світу.

¹ Clinton B. First Inaugural Address. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bartleby.com/124/pres64.html>

² Bottom-Up Review – US Government Accountability Office. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gao.gov/assets/160/154860.pdf>

³ Quadrennial Defense Review 1997. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bits.de/NRANEU/others/strategy/qdr97.pdf>

⁴ A National Security Strategy of Engagement and Enlargement. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nssarchive.us/NSSR/1994.pdf>

⁵ A National Security Strategy for a New Century. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.hsdl.org/?view&did=2959>

⁶ Walt Stephen. Applying the 8 Questions of the Powell Doctrine to Syria. [Електронний ресурс]. –

- Режим доступу: <http://foreignpolicy.com/2013/09/03/applying-the-8-questions-of-the-powell-doctrine-to-syria/>
- ⁷ PRD 13 Peacekeeping Operations. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fas.org/irp/offdocs/pdd13.html>
- ⁸ Reforming Multilateral Peace Operations. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fas.org/irp/offdocs/pdd25.html>
- ⁹ Dayton Agreement. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/BA_951121_DaytonAgreement.pdf
- ¹⁰ Hombach Bodo. Stability pact for South-Eastern Europe: a new perspective for the region. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/Bodo-Hombach.pdf>
- ¹¹ Russia and United States Joint Statement on European Security. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/WCPD-1997-03-24/pdf/WCPD-1997-03-24-Pg392.pdf>
- ¹² Cossa Ralph. USA and Japan Defense cooperation. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://csis.org/files/media/isis/pubs/v5n3_template.pdf
- ¹³ Conry B. America's Misguided Policy of Dual Containment in the Persian Gulf. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cato.org/pubs/fpbriefs/fpb-033.html>
- ¹⁴ Clinton B. Remarks at the Signing of the Israeli and Palestinian Agreement. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://millercenter.org/president/speeches/speech-3925>
- ¹⁵ North American Free Trade Agreement. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.international.gc.ca/trade-agreements-accords-commerciaux/agr-acc/nafta-alena/text-texte/00.aspx?lang=eng>
- ¹⁶ Weekly compilation of presidential documents. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/WCPD-2000-09-11/pdf/WCPD-2000-09-11.pdf>

В статті розглядаються зміни во зовнішній політиці США при адміністраціях Білла Клінтона в контексті розпаду біполярної системи міжнародних відносин. Головний акцент робиться на перегляді підходів до застосування силових і несилових засобів во зовнішній політиці Вашингтона. Адміністрація підкреслювала необхідність розробки нових стратегій національної безпеки, оборонних програм для протистояння міжнародним загрозам і висувала за важливість співпраці між державами в розв'язанні гуманітарних проблем і проведенню миротворчих операцій.

Ключові слова: зовнішня політика, США, силові і несилові засоби, Білл Клінтон.

The article describes the changes in US foreign policy under the Clinton administration in the context of collapse of the bipolar system of international relations. The main emphasis is put on the review of approaches to the use of power and non-power facilities in Washington's foreign policy. The administration stressed the need to develop a new national security strategy and defense program to confront international threats and advocated the importance of international cooperation in solving humanitarian problems and conducting peacekeeping operations.

Key words: foreign policy, the United States of America, power and non-power facilities, Bill Clinton.